

گسترش قاچاق مشروبات الکلی و سیاست جنایی ایران در پیش‌گیری و مقابله با آن

دکتر جعفر کوشا*

حسن گل‌پرور**

چکیده

در این نوشتار از میان مصادیق گوناگون قاچاق کالا، قاچاق مشروبات الکلی که یکی از مهم‌ترین و خطرناک‌ترین کالاهای قاچاق ورودی به کشور بوده و از طرف دشمنان به‌عنوان حربه‌ای امنیتی و اجتماعی به کار می‌رود مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در بخش اول - که به روش توصیفی، تحلیلی تهیه شده - سعی بر آن است تا ضمن مروری بر مفاهیم و مبانی نظری جرم‌انگاری قاچاق مشروبات الکلی در حقوق جزای ایران، برخی آثار و عوارض منفی آن بر امنیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور با هدف شناسایی نقاط ضعف و قوت روی‌کرد سیاست جنایی ایران در امر مبارزه و پیش‌گیری از این پدیده مورد کاوش و بررسی قرار گیرد.

در بخش دوم، به بیان سیر تاریخی این پدیده‌ی مجرمانه در قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته شده و در این راستا مباحثی پیرامون لزوم شکایت سازمان شاکی (گمرک) و یا عدم لزوم آن، نهاد صالح در رسیدگی به این جرم و نیز قطعیت یا قابلیت تجدیدنظر احکام صادره در این مورد مدنظر قرار گرفته است و دلایل موافقان و مخالفان در هر یک از این مباحث مورد مذاقه قرار گرفته است.

هم‌چنین با بررسی قوانین داخلی و رویه‌ی قضایی موجود در کشورمان و بیان برخی کاستی‌ها، پیشنهادهایی برای کارآمدی و شفاف‌سازی آن‌ها ارایه می‌شود.

کلیدواژگان

قاچاق، قاچاق سیاه، قاچاق مشروبات الکلی، قاچاق سازمان‌یافته، سیاست جنایی، پیش‌گیری، رویه‌ی قضایی.

* استادیار دانشکده‌ی حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

** دانش‌آموخته‌ی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی.

۱- مقدمه

در حال حاضر، پدیده‌ی قاچاق کالا در کل و قاچاق مشروبات الکلی به‌طور خاص در کشور ما واقعیتی غیرقابل پنهان و از مشکلات بزرگ کشور است که به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به‌ویژه در سال‌های اخیر نضج گرفته و ذهن بسیاری از مدیران کشور را به خود مشغول کرده است. گستردگی مرزهای جغرافیایی در کنار همسایگان دارای نظام‌های تقریباً بی‌ثبات و نیز وجود مبادی مختلف و شیوه‌های متنوع موجب شده کالاهای متنوع از طریق قاچاق وارد کشور شده و حجم عظیمی از منابع کم‌یاب ارزی از این طریق به جیب اداره‌کنندگان شبکه‌های سازمان‌یافته‌ی قاچاق کالا سرازیر شود.

اصولاً مهم‌ترین هدف و انگیزه‌ی قاچاق‌چیان سودآوری است و برای رسیدن به این هدف تمامی اصول اخلاقی، ملی و مذهبی زیر پا گذاشته می‌شود. از طرف دیگر، قاچاق کالا یکی از مهم‌ترین شیوه‌های ورود کالاهای ضدفرهنگ به داخل کشور است؛ کالاهایی که نسل جوان جامعه و فرهنگ کشور را در معرض تهدید قرار می‌دهند. به‌طور کلی قاچاق دو دسته کالا قابل تصور است؛ یکی قاچاق کالاهای مجاز و مجاز مشروط، یعنی کالاهایی که صادرات و واردات آن‌ها با رعایت ضوابط قانونی امکان‌پذیر است اما به دلیل رعایت نکردن ضوابط قانونی در ورود آن‌ها، قاچاق تلقی می‌شوند و دیگری قاچاق کالاهای ممنوع (قاچاق سیاه)، یعنی کالاهایی که صادرات و واردات آن‌ها منع شرعی و قانونی دارد که از جمله‌ی آن‌ها مشروبات الکلی است. به جهت پیامدهای ناگوار فرهنگی و اجتماعی و تبعات سیاسی و امنیتی قاچاق مشروبات الکلی و حرمت تولید، تجارت، توزیع و مصرف مشروبات الکلی در شرع مقدس اسلام، مقابله با قاچاق آن‌ها در سال‌های اخیر جزو اولویت‌های اساسی دست‌اندرکاران مبارزه با جرایم اقتصادی بوده و ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز بر ضرورت تهیه‌ی طرح اقدام راه‌بردی پیش‌گیری و مقابله با قاچاق مشروبات تأکید کرده است.

هدف این مقاله، شناخت ابعاد گوناگون پدیده‌ی قاچاق مشروبات الکلی و یافتن راه کارهای اساسی برای برخورد با آن می‌باشد؛ لذا برای تبیین هرچه بهتر موضوع، در ابتدا لازم است با مروری بر ادبیات قاچاق به معرفی مفاهیم و اصطلاحات این پدیده بپردازیم؛ سپس تحولات این جرم را در طول دوران قانون‌گذاری قبل و بعد از انقلاب اسلامی مورد تحقیق و بررسی قرار داده و به آخرین اراده‌ی قانون‌گذاری در این مورد اشاره نماییم. در پایان خواهیم توانست به درک تقریباً کامل و درستی از مشکل فعلی ناشی از مشروبات الکلی در ایران دست یافته و راه کارهایی جهت پیش‌گیری و مقابله با آن ارائه دهیم.

۲- مفاهیم، تعاریف، و اصطلاحات مرتبط با قاچاق و عناصر آن

در این قسمت، ابتدا نگاهی به معانی لغوی و تعریف اصطلاحی قاچاق می‌اندازیم و سپس به دیگر مفاهیم مرتبط خواهیم پرداخت.

۲-۱- معنای لغوی قاچاق

- قاچاق (ترکی) برده، ربوده (فرهنگ نظام)؛ آن‌چه ورود آن به کشور و یا معامله‌ی آن از طرف دولت ممنوع است.^۱

- قاچاق: کاری برخلاف قانون که پنهانی انجام شود؛ متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع است.^۲

- قاچاق ماخوذ از ترکی: تردستی، کاری که پنهانی و با تردستی انجام شود، خرید و

۱. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، بهار ۱۳۷۳، ذیل مدخل «قاچاق».

۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۳، ذیل مدخل «قاچاق».

فروش کالاهایی که در انحصار دولت بوده یا معامله‌ی آنها ممنوع باشد؛ وارد یا صادر کردن کالاهایی که ورود و صدور آنها ممنوع است.^۳

- در فرهنگ دانشگاهی انگلیسی- فارسی آریانپور فعل «Smuggle» به معنی از گمرک گریزانیدن و قاچاق کردن آمده است.^۴

۲-۲- معنای اصطلاحی قاچاق

در اصطلاح امروز، معمولاً قاچاق به آن دسته از کالاهایی اطلاق می‌شود که خارج از مقررات دولتی وارد یا خارج می‌شود.^۵

براساس کنوانسیون **نایروبی** قاچاق تخلفی گمرکی است شامل جابه‌جایی کالا در طول مرز گمرکی به روشی مخفیانه و به منظور فرار از نظارت گمرکی.^۶

- **قاچاق** در کنوانسیون بین‌المللی کمک‌های متقابل اداری به منظورپیش‌گیری، تجسس، و مقابله با جرایم گمرکی مصوب ژوئن ۱۹۷۷ شورای همکاری‌های گمرکی^۷ (لازم‌الاجرا از اول می ۱۹۸۰) چنین تعریف شده است: «اصطلاح "قاچاق" عبارت از تقلب گمرکی است که شامل گذراندن مخفیانه‌ی کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی باشد».^۸

۳. عمید، حسن، فرهنگ عمید، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۵، ذیل مدخل «قاچاق».

۴. آریانپور کاشانی، فرهنگ دانشگاهی انگلیسی- فارسی دو، جلد، تهران، ۱۳۶۸، ذیل «smuggle».

۵. سیف، اله‌مراد، قاچاق کالا در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۱۰.

۶. بنائی، رضا، آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا، چاپ ۲، ۱۳۷۷، ص ۷۶.

7. Customs Cooperation Council

۸. گمرک جمهوری اسلامی، بررسی ابعاد قاچاق و ارائه راهکارها با تأکید بر نقش گمرک، معاونت طرح و برنامه، ص ۳.

- قاچاق یعنی کاری برخلاف قانون که پنهان انجام شود و متاعی که معامله یا ورود آن به کشور ممنوع باشد. به طور کلی، هر نوع معامله یا مبادله‌ی کالا با پول یا کالایی دیگر که دولت محدودیت یا ممنوعیتی علیه آن وضع کرده باشد قاچاق محسوب می‌شود و این در تجارت و مبادله‌ی کالا به قدمت تاریخ است.^۹

در وب‌گاه اینترنتی گمرک ایران^{۱۰} قاچاق چنین تعریف شده است:

- کلمه قاچاق کلمه‌ای ترکی است به معنای گریزانیدن، و از مجموع قوانین و مقررات مربوط چنین استنباط می‌شود که قاچاق عبارت است از فرار دادن مال، خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده یا ورود و خروج و تولید و نقل و انتقال و خرید و فروش آن طبق قوانین و مقررات مربوط ممنوع و غیرمجاز اعلام شده باشد.

به عبارت دیگر قاچاق از نظر اقتصادی «ورود یا خروج پنهانی کالا از مبادی رسمی یا غیررسمی بدون پرداختن عوارض گمرکی (دولتی) است و کالای قاچاق عبارت از آن کالایی است که تولید، توزیع، نگهداری، حمل، معامله و مصرف آن مشمول ممنوعیت (شرعی یا قانونی) باشد».^{۱۱} با توجه به معنایی که از اهل لغت برای کلمه‌ی قاچاق ذکر شد معلوم می‌شود که این کلمه دو معنای متفاوت دارد؛ گاهی در حالت اسم مصدر و گاهی به صورت اسم آلت به کار برده می‌شود. معنای این کلمه در حالت اسم مصدر عبارت است از انجام دادن کاری برخلاف قانون و معنای آن در حالت اسم آلت عبارت است از متاع یا

۹. شهیدی، محمدحسن؛ گهر، فرشاد، روش تحقیق و مآخذشناسی در علوم اجتماعی، تهران، دانشکده‌ی علوم اقتصادی، ۱۳۷۵.

۱۰. نشانی: <http://www.irica.gov.ir>

۱۱. معاونت پژوهشی - مباحثات اقتصادی و مدیریتی، موسسه عالی آموزشی و پژوهشی مدیریت و برنامه‌ریزی، بررسی معضل قاچاق کالا و راهبردهای مبارزه با آن، تیرماه ۱۳۸۴.

کالایی که ورود آن به کشور یا معامله‌ی آن ممنوع باشد. به هر رو قاچاق در حالت کلی به هرگونه فرار از نظارت گمرک یا انجام فعالیت ناقض قانون خاص محدودکننده اطلاق می‌شود.

۳-۲- معنای حقوقی قاچاق

در قوانین کنونی ایران، تعریف صریح و شفافی از قاچاق ارایه نشده، و قانون‌گذار به جای ارایه‌ی تعریفی جامع و مانع از آن و متمایز کردن آن از دیگر جرایم، ارتکاب دسته‌ای مشخص از اعمال مجرمانه را قاچاق تلقی کرده و در واقع، فعل قاچاق را با مصادیق آن بیان کرده است.

در ترمینولوژی حقوق قاچاق به معنای حمل و نقل کالا از نقطه‌ای به نقطه‌ی دیگر بر خلاف مقررات مربوط به آن تعریف شده، به‌طوری که این عمل ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانوناً مقرر شده است (خواه عمل مزبور ناقض امتیازی یا انحصاری باشد خواه نباشد).^{۱۲}

کمیسیون استفتائات و مشاوران حقوقی شورای عالی قضایی وقت در تاریخ ۱۳۶۲/۲/۱۹ قاچاق را چنین تعریف کرده است: «چنانچه کسی از مالی که موضوع درآمد دولت است بدون پرداخت آن درآمد استفاده نماید یا مالی را که ورود و صدور آن ممنوع است وارد یا صادر نماید یا مالی را که در انحصار دولت است از طریق توزیع نیمه‌دولتی تحصیل کند، وی مرتکب قاچاق شده است و نتیجتاً قاچاق عبارت است از مال موضوع درآمد دولت بدون پرداخت آن درآمد یا ورود و صدور مال ممنوع یا تحصیل اموال

۱۲. جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، کتابخانه گنج دانش، چاپ هشتم، ۱۳۷۶، ذیل «قاچاق».

انحصاری از غیرمجرای دولتی».^{۱۳}

از دیدگاه حقوق کیفری، قاچاق یک پدیده‌ی غیرمجاز اقتصادی و مخالف نظم اجتماعی است. و با توجه به مندرجات مواد ۱۹، ۳۴، ۳۶ و ۴۵ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی آن و قانون امور گمرکی و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن، قاچاق عبارت است از وارد کردن و یا خارج کردن کالای موضوع عایدات دولت به‌طور غیرمجاز به کشور، یا خودداری از اجرای برخی مقررات گمرکی، یا حمل یا خرید و فروش کالای قاچاق به قصد سود بردن، بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی. ضمناً، به‌موجب قانون تشدید مجازات اسلحه و مهمات مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۲۶، وارد یا خارج کردن کالاهای ممنوع‌الورود یا ممنوع‌الصدور از قبیل اسلحه و مهمات جنگی و مواد منفجره و محترقه و فشنگ و تفنگ شکاری ممنوع است، مگر با اجازه‌ی دولت؛ در غیر این صورت، عمل مرتکب در حکم قاچاق محسوب می‌گردد و مرتکب یا مرتکبین به مجازات‌های مقرر در قانون محکوم می‌شوند.^{۱۴}

۲-۴- عناصر تعریف قاچاق

با توجه به مفهوم اصطلاحی عنصر که در بیان حقوقی به معنای هر جزء از پدیده است که در پیدایش آن ضرورت دارد، عناصر تشکیل‌دهنده‌ی جرم قاچاق به قرارذیل است:

اولاً: کسی یکی از ممنوعیت‌های مصرح در قوانین و مقررات راجع به قاچاق کالا و ارز را نادیده گرفته باشد؛

۱۳. سیف، پیشین، ص. ۱۱.

۱۴. ولیدی، محمدصالح، «نگاهی به موقعیت و جایگاه حقوق کیفری اقتصادی ایران»، مجله دادرسی، شماره‌ی ۳۹، ۱۳۸۲، ص. ۳۰.

ثانیا: عملیات غیرمجاز ارادی مرتکب جرم قاچاق در قالب عمل مثبت مثل وارد کردن یا صادر کردن و یا خودداری از اجرای برخی مقررات و قوانین گمرکی و یا آیین‌نامه‌ی اجرایی آن در خارج تحقق پیدا کرده باشد؛ گفتنی است از این حیث ماهیت حقوقی عنصر مادی قاچاق کالا و ارز مطلق است؛

ثالثا: اقدام انجام‌شده یا اجرا نکردن مقررات و قوانین گمرکی باید به درآمد دولت لطمه زده و به نفع مرتکب قاچاق بوده باشد.^{۱۵}

۲-۵- معنای کالای ممنوع (ممنوعه)

کالای ممنوع کالایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس اسلام (به اعتبار خرید و فروش و یا مصرف) و یا به موجب قانون ممنوع شده باشد،^{۱۶} هم‌چون اسلحه، مهمات، مشروبات الکلی و ماهواره؛ لذا چنان‌چه بخواهند آن را مجاز اعلام نمایند و اجازه‌ی ورود بدهند می‌باید به موجب قانون این عمل صورت گیرد یا قانون قبلی لغو، فسخ یا تغییر یابد.^{۱۷} ماده‌ی ۴۰ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۰ به‌طور مشروح کالای ممنوع‌الورود را معرفی کرده است. هم‌چنین به موجب قانون ممنوعیت ورود برخی کالاها غیرضرور مصوب ۱۳۷۴/۶/۲۲ مجلس شورای اسلامی واردات بعضی از کالاها ممنوع و واردکنندگان مشمول قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی آن اعلام شده‌اند. در این جا ممکن است برای دانش پژوهان این پرسش مطرح شود که فرق بین

۱۵. همان، ص. ۳۱

۱۶. معاونت حقوق و امور مجلس ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، نشر میزان، ۱۳۸۸، ص. ۱۹۳.

۱۷. آقازاده، علیرضا، جرایم قاچاق گمرکی، انتشارات پیک سبحان، ۱۳۸۱، ص. ۱۶۹.

کالای ممنوع‌الورود و غیرمجاز چیست؟ در پاسخ باید گفت بین کالای ممنوع‌الورود و غیرمجاز چهار تفاوت وجود دارد:

۱- ورود کالای ممنوع‌الورود به موجب قانون خاص یا قانون مقررات صادرات و واردات یا قانون گمرک یا شرع مقدس اسلام منع شده است؛ این کالاها به نحوی با سلامت جامعه، نظم عمومی، شئون ملی، عفت عمومی و یا مذهب رسمی کشور در تضاد قرار دارند. این در حالی است که ورود کالای غیرمجاز به لحاظ اقتصادی و به موجب تصویب‌نامه‌های دولت منع شده است.

۲- ورود کالای ممنوع‌الورود تقریباً برای همیشه منع شده، در حالی که ورود کالای غیرمجاز هر آن ممکن است مجاز شود.

۳- کالای ممنوع‌الورود تنها در موارد استثنایی و آن هم توسط دولت و یا سازمان‌های دولتی و یا برای مصارف معین که عمدتاً مسایل دفاعی و یا درمانی کشور می‌باشد می‌تواند وارد شود، در حالی که وارد کردن کالای غیرمجاز برای بسیاری از اشخاص تا سقف معینی مجاز می‌باشد (مانند کالای همراه مسافر، یا واردات با ارز غیردولتی در برخی موارد و نظایر آن).

۴- نوع کالاهای ممنوع‌الورود تقریباً در بیش‌تر موارد که ناظر بر مصالح عمومی، شئون ملی و سلامت جامعه است در تمامی کشورها یکسان می‌باشد، درحالی که کالاهای غیرمجاز گرچه در تمام کشورها به لحاظ مصالح اقتصادی برقرار می‌گردد از لحاظ نوع متفاوت است.^{۱۸}

۱۸. بیابانی، غلامحسین؛ سلطانی، نادعلی، قاچاق کالا، انتشارات کارآگاه، ۱۳۸۶، ص. ۵۶.

۳- مبانی مخالفت آموزه‌های اسلامی با قاچاق مشروبات الکلی

تبیین مبانی ناسازگاری آموزه‌های اسلامی با قاچاق مشروبات الکلی می‌تواند نوع نگاه شارع اسلام به این پدیده را روشن کند و دامنه و ابعاد آن چه در این باره از نظر شارع مبعوض است را آشکار سازد.

۳-۱- حرمت شرب خمر در اسلام

سکر به معنی مستی و حالتی است که میان انسان و عقل او عارض می‌شود و یا حالتی است که از نوشیدن الکل اتیلیک و اقسام دیگر آن حاصل می‌گردد. با توجه به این که غفلت و بی‌خبری نوعی مستی است، لذا به آن «سکرت» گفته‌اند؛ **«السکر حاله تعرض بین المرء و عقله و اکثر ما یستعمل و ذلك فی الشراب...»**^{۱۹}. خمر به معنی ستر و پوشاندن چیزی است. هر چیزی که با آن یا به وسیله‌ی آن پوشانده شود خمار نیز گفته می‌شود که جمع آن خمر است. برخی بر این باوراند که نامیدن خمر به نوشیدنی که سکرآور است برای آن است که در مرکز و جایگاه خرد انسان پنهان و آن را اشغال و تباه می‌سازد. در ادیان الهی به خصوص در دین اسلام، خمر و شرب آن حرام است، زیرا چیزی را که زائل‌کننده‌ی عقل است، خداوند حلال نمی‌شمارد. نظر دین اسلام تحریم شرب و هر چیز مست‌کننده است ولو یک قطره و یا مخلوط با چیز دیگر باشد. در خصوص شرب خمر خداوند متعال در آیه‌ی ۲۱۹ سوره‌ی بقره می‌فرماید: **«یسئلونک عن الخمر و المیسر قل فیها اثم کبیر و منافع للناس و اثمهما کبیر من نفعهما...»**؛ یعنی ای

۱۹. راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق و ضبط محمدسید گیلانی، دارالمعرفه للطباعة و النشر، بیروت، لبنان، ص. ۲۳۶. نیز نک. مفردات، برگردان سید غلامرضا خسروی حسینی، جلد اول، انتشارات مرتضوی، ص. ۸-۷.

پیامبر از تو از حکم شراب و قمار می‌پرسند. بگو این دو گناه بزرگی است و منافی برای مردم دارد اما گناه این دو از سود آن‌ها بیش‌تر است. در این آیه خداوند متعال به پرسش‌هایی که از پیامبر اسلام درباره‌ی حکم مسکرات (نوشیدنی‌های مست‌کننده) می‌کرده‌اند پاسخ می‌دهند. سخن خداوند متعال ناظر بر دو وجه این گونه مشروبات است. اول این که می‌فرمایند: (در نوشیدن و خرید و فروش و واسطه‌گری) این‌ها گناه و زیان بزرگی است و با این تعبیر، اهمیت آلوده شدن به این ناپاکی‌ها را برای مومنان و پاکان روشن ساخته‌اند.

در دنیای کنونی، هیچ انسان فهیم و دانایی نیست که از ضرر و زیان هنگفتی که مشروبات الکلی بر روح و روان و جسم و پیکره‌ی افراد بی‌بندوبار و مشروب‌خوار وارد می‌سازد بی‌اطلاع باشد. ارتکاب جرایمی هم‌چون قتل، تجاوز به عنف، کودک‌آزاری، نزاع و درگیری و سایر جرایم خشن بر اثر سوء مصرف مشروبات الکلی موید این مطلب می‌باشد. نیم‌نگاهی به آمار حوادثی که در پی مصرف مشروبات الکلی در جوامع رخ می‌دهد، جدی و واقعی بودن خطر استفاده از مشروبات الکلی را آشکار می‌سازد؛ برای مثال در جراید آمده است: مشروبات الکلی عامل اصلی مرگ و میر جوانان اسپانیایی و کره‌ای است. یا مدیرکل سازمان بهداشت جهانی در کنفرانس وزیران اروپایی درباره‌ی الکل گفت: در اثر ترویج مشروبات الکلی در بین نوجوانان بیست و پنج درصد از مرگ و میرها در اروپای غربی و سی و سه درصد مرگ و میرها در اروپای شرقی به خاطر مصرف الکل است.^{۲۰}

درباره‌ی «اثم کبیر»، یعنی گناه بزرگ در تفسیر نمونه آمده است: «اثم» به حالتی

۲۰. کامرانیان، عباسعلی، اقتصاد در قرآن کریم، قم، ۱۳۸۷، ص. ۶۴.

گفته می‌شود که در روح و عقل انسان به وجود می‌آید و او را از رسیدن به نیکی‌ها و کمالات باز می‌دارد. با توجه به این نکته معنی آیه چنین می‌شود که: خمر (مشروبات الکلی) و قمار باعث می‌شوند که ضررهای بسیار بزرگی به جان و جسم وارد شود.^{۲۱}

هم‌چنین در آیه‌ی ۹۰ سوره‌ی مائده آمده است «یا ایها الذین امنوا انما الخمر والمیسر و الانصاب و الازلام رجس من عمل شیطان فاجتنبوه لعنکم **تفلحون**»؛ یعنی ای کسانی که ایمان آوردید جز این نیست که شراب و قمار و بت‌ها و بخت‌آزمایی، همه‌ی این‌ها پلید و از عمل شیطان است پس از آن‌ها پرهیز و اجتناب کنید تا رستگار شوید. در این آیه‌ی شریفه خداوند متعال به پلیدی ذاتی مشروبات الکلی اشاره فرموده و مصرف آن‌ها را از کارهای شیطانی می‌شمارند و رستگاری انسان‌ها را در گرو دوری از کارهای شیطانی و مصرف مشروبات که یکی از این کارهاست اعلام فرموده‌اند. در ادامه در آیه‌ی بعدی، خداوند متعال بیش‌تر بر فلسفه‌ی تحریم مشروبات الکلی اشاره می‌فرماید: شیطان می‌خواهد به وسیله‌ی شراب و... در میان شما عداوت و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خداوند و از نماز بازدارد. با استفاده از این آیات دلایل تحریم شراب را می‌توان چنین بیان کرد: ۱- پلیدی آن؛ ۲- نزدیک شدن به پلیدی مستلزم دوری از پاکان و پاکی‌ها است؛ ۳- اعمال شیطانی سرانجام انسان را از رستگاری محروم می‌سازد؛ ۴- استفاده از مشروبات الکلی زمینه‌ی عداوت و کینه و دشمنی را در بین انسان‌ها به وجود می‌آورد ۵- مشروبات الکلی به علت ماهیت پلیدی که دارد زمینه‌ساز فساد فردی و اجتماعی است؛ ۶- نزدیک شدن به پلیدی‌ها مخالفت با فرمان خدا و موجب خشم حضرت حق است.^{۲۲}

لازم به ذکر است تحت عنوان «الکل» نه در قرآن و نه در سنت، آیه یا روایتی وارد

۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد دوم، ص. ۴۷.

۲۲. کامرانیان، پیشین، ص. ۱۳۰.

نشده است. اما در احادیث اهل بیت عصمت و طهارت عناوینی ذکر شده که کاملاً منطبق بر مواد الکلی است؛ مثل این که هر آنچه موجب مستی انسان گردد حرام است (کَلِّ مُسْکِرَ حَرَامٍ). در خصوص آیات اشاره شده باید به این موضوع توجه نمود که احکام در صدر اسلام به صورت تدریجی بوده، چون پذیرش لازم برای بیان دفعی وجود نداشته است. از همین رو در آیه‌ی ۲۱۹ سوره‌ی بقره، ابتدا نفع و ضررهای مسکرات و این که مضار آن بیش‌تر از منافع آن است بیان گردیده ولی بعداً در آیه‌ی ۹۰ سوره‌ی مائده، حرمت آن به‌طور کلی بیان گردیده است. یکی از رمز و رازهای جاودانگی شریعت اسلامی این است که در بیان مقررات، در مواردی که لازم بود عناوین کلی، موضوع حکم قرار داده می‌شد که به مرور زمان مصداق‌های آن پیدا می‌شود؛ مثلاً در مورد مذکور عنوان «لاضرر و لاضرار فی الاسلام» و یا هر آنچه برای انسان ضرر داشته باشد حرام است و... بیان شده است. باید گفت که مسئله‌ی حرمت خمر و شراب در همه‌ی ادیان الهی حرام بوده و هیچ آیینی که از تحریف بشر مصون مانده باشد، شرب خمر را مجاز نمی‌داند. روایتی از امام رضا (ع) نقل شده است که فرمودند «ما بعث ا... نبیا الا بتحريم الخمر...»؛ خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نکرد، مگر آن که شراب را در شریعت او حرام نمود. بنابراین تصور این که حرمت شراب فقط مربوط به دین اسلام است، تصویری نادرست است. این که امروزه در برخی ادیان شرب خمر را حلال می‌شمارند، این خود یکی از نشانه‌های تحریف‌هایی است که در آیین‌های الهی به دست بشر صورت گرفته است.^{۲۳} بنابراین در دین مبین اسلام، شارع مقدس به منظور دفاع از عقل، شرب خمر را حرام نموده تا از این ارزش مقدس (عقل) به‌خوبی حمایت کرده باشد. چنان که یکی از حقوق‌دانان

۲۳. محلاتی ذبیح ا...، ساحل نجات در مضرات شراب، تریاک، قمار، موسیقی، تهران، ۱۳۳۲.

برجسته جرایم را از لحاظ مصالحی که در مورد آن‌ها در نظر گرفته شده بر پنج قسم دانسته که یکی از آن موارد جرایم تجاوز بر عقل می‌باشد که نمونه‌ی بارز آن را شرب خمر نام برده است.^{۲۴} هم‌چنین از خمر به عنوان «ام‌الفواحش» (مادر بدی‌ها) و «ام‌الخبائث» (ریشه‌ی پلیدی‌ها) یاد شده است. چنان‌که در احادیث صحیح آمده است:

«الخمير ام الخبائث و اکبر الكبائر و يا الخمر أم الفواحش و اکبر الكبائر».^{۲۵}

شیخ فریدالدین عطار نیشابوری با توجه به مضامین همین احادیث می‌گوید:

بس کسا کز خمر ترک دین کند بی‌شکی ام‌الخبائث این کند^{۲۶}

و حافظ با اشاره به شعر عطار می‌سراید:

بنت‌العنب که زاهد ام‌الخبائثش خواند اشیی لنا و أحملى من قبله العذارا^{۲۷}

بدون تردید همان‌گونه که در سخن پیامبر و امامان معصوم آمده شراب مادر پلیدی و سرچشمه‌ی بسیاری از زشتی‌ها و پلشتی‌هاست. چه فراوان گناهانی که انسان پس از شرب خمر به انجام آن روی می‌آورد.

حکایتی که درباره‌ی ملاقات ابلیس و مرد جوان در کتاب‌ها نقل شده و گفت و گوی آن دو، همین واقعیت را باز می‌گوید. داستان این ملاقات را شاعر نامی ایران، ایرج میرزا به نیکویی به نظم کشیده است:

ابلیس شبی رفت به بالین جوانی^{۲۸}
آراسته با شکل مهیبی سر و بر را

۲۴. گرجی ابوالقاسم، مقالات حقوقی، جلد اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.

۲۵. سیوطی، جلال‌الدین، الجامع الصغیر فی الاحادیث البشیر النذیر، الجزء الاول، بیروت، نشر دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۰۱ ه ق، صص. ۶۳۷ و ۶۳۸.

۲۶. عطار نیشابوری، منطق‌الطیر، تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، انتشارات سخن، ۱۳۸۵، ص. ۲۹۴.

۲۷. حافظ، دیوان، تصحیح پرویز ناتل خانلری، جلد اول، انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، ۱۳۶۲، ص. ۲۶.

۲۸. ایرج میرزا، دیوان، با تصحیح محمدجعفر محجوب، تهران، انتشارات اندیشه، ۱۳۵۳، ص. ۱۶۴.

گفتا که منم مرگ و اگر خواهی زنهار
یا آن پدر پیر خودت را بکشی زار
یا خود زمی ناب کشی یک دو سه ساغر
لرزید از این بیم جوان بر خود و جا داشت
گفتا پدر و خواهر من هردو عزیزند
لکن چو به می دفع شر از خویش توان کرد
جامی دو بنوشید و چو شد خیره ز مستی
ای کاش شود خُشک بُن تاک و خداوند
باید بگزینی تو یکی زین سه خطر را
یا بشکنی از خواهر خود سینه و سر را
تا آن که بپوشم ز هلاک تو نظر را
هرگز مرگ فتد لرزه به تن ضیغم نر را
هرگز نکنم ترک ادب این دو نفر را
می‌نوشم و با وی بکنم چاره شر را
هم خواهر خود را زد و هم گشت پدر را
زین مایه شر حفظ کند نوع بشر را
در احادیث نبوی به تکرار و تواتر از حرمت خمر یاد شده و مسلمانان به دوری از آن
سفارش شده‌اند. مجموعه‌ای از این روایات را ذیل عنوان خمر در کتاب المعجم المفهرس
می‌توان دید.^{۲۹}

۴- علل و عوامل موثر بر جرم قاچاق مشروبات الکلی

۴-۱- ریشه‌های فرهنگی قاچاق مشروبات الکلی

حقیقت آن است که شرب خمر آغاز انحطاط شخصیت انسانی است. هبوط از ملکوت خدا به اسفل‌السافلین. به نظر می‌رسد نوع تعاریف و ستایشی که از باده از قدیم‌ترین روزگاران تا عصر ما در ادبیات فارسی وجود دارد از حیث گرایش عمومی به مصرف مواد الکلی و فرهنگ‌سازی و نهایتاً قاچاق آن، نقشی تاثیرگذار ایفا می‌کند. «به‌طور کلی، درباره‌ی انواع دیگر مواد مخدر، به‌ویژه شراب که به می و باده نیز تعبیر شده است،

۲۹. ونسنگ ای؛ منسج، ی.پ، المعجم المفهرس لالفاظ الحديث النبوی، الجزء الثاني، چاپ لیدن، هلند، ۱۹۴۳، صص. ۷۹-۸۱.

در پهنه‌ی ادب فارسی، سخنان شگفت‌آوری وجود دارد تا آن‌جا که می‌توان ادعا کرد جز مواردی شاذ بالاتفاق، سخنوران و شاعران در ادوار مختلف تاریخ، می‌را ستوده‌اند و از آن، به‌عنوان داروی فرح‌بخش روح نام برده‌اند که برای نتیجه‌گیری، با رعایت اختصار، به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره می‌شود....

غرض این که با توصیفاتی این‌چنین، قبح استفاده از این نوع ماده‌ی مخدر به شکل لطیفی زایل می‌شود و طبعاً زمینه‌ی اقبال عمومی و نسبت به استفاده از آن فراهم می‌گردد، یعنی از منظر فرهنگی، استفاده از مواد مخدر امری مباح و مجاز شمرده می‌شود.

بدیهی است شیوع و انتشار هرگونه رسم و آیینی، نیاز به تدارک مقدمات فکری و فرهنگی دارد تا پذیرش عمومی نسبت به آن فراهم گردد. حداقل، مردمان از تظاهر به کاری که زشت‌نامی از آن به ظهور می‌رسد، ابا می‌کنند. متأسفانه، دیوان شعرای بزرگ مشحون از اشعار مفصل در وصف باده است و چون از دیدگاه غیراهل فن، تفکیکی هم میان شراب الهی و باده‌ی انگوری صورت نمی‌پذیرد، تمامی اسامی و عناوین به شراب انگوری تحویل می‌شود.^{۳۰}

۲-۴- ریشه‌های اقتصادی قاچاق مشروبات الکلی

امروزه با تحقیقات و بررسی‌هایی که جرم‌شناسان انجام داده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که غالب ناهنجاری‌ها و انحرافات اجتماعی و جرایم علیه اشخاص و اموال، ریشه‌ای مادی و اقتصادی داشته و این ریشه‌ها عامل تبه‌کاری‌های بی‌شماری می‌باشند. این عامل اقتصادی

۳۰. قنبری محمدرضا، «مطالعات مردم‌شناسانه در گرایش به مصرف مواد مخدر» در: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی علمی، کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، جلد اول، انتشارات روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹، صص. ۱۹۳ و ۱۹۴.

از جهات مختلف قابل بررسی می‌باشد.

۱-۲-۴- فقر

وقتی فقر و نداری به مردم فشار آورد مردم نیز بالاجبار از فرط فقر و بیکاری مخصوصا در شهرهای مرزی به قاچاق کالا دست می‌زنند. هنگامی که شهروندان در بهره‌مندی از شرایط اقتصادی از فرصتی برابر برخوردار نباشند، در پس بخشنامه‌ها و قوانین بورکراتیک اداری، محیط‌های آلوده و ویروس‌آفرین مناسبی برای رانت‌خواری، رشوه‌خواری، و فساد مالی پدید می‌آید؛ در چنین شرایطی، هرگونه مبارزه با مفسدان مبارزه با معلول خواهد بود.^{۳۱} در این خصوص افلاطون در کتاب جمهوریت می‌نویسد: «فقر و ثروت سبب نابودی کشورها می‌شود. فقر احساسات را از بین می‌برد و حس کینه‌توزی و انتقام‌جویی و بدبینی را تشدید می‌کند. کثرت ثروت نیز مبانی اخلاقی را سست نموده، سبب تنبلی، بی‌قیدی، غرور و بی‌اعتنائی نسبت به دیگران می‌گردد». بسیاری از قاچاق‌چیان مشروبات الکلی، یکی از انگیزه‌هایشان را تامین هزینه‌های زندگی اعلام می‌نمایند.

۲-۲-۴- افزایش میزان بیکاری^{۳۲}

بیکاری، بی‌گمان، بزرگ‌ترین و فراگیرترین مشکل اقتصادی جوامع است. بیکاری

۳۱. الهامی، خلیل، «مردم، امنیت اقتصادی و قاچاق کالا و ارز»، در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سال ۱۳۸۸، ص. ۲۸۸.

32. Unemployment.

در جوامع پیشرفته‌ی صنعتی هزینه‌های هنگفتی را بر جامعه تحمیل می‌کند و در جهان سوم، بیکاری گسترده در پیوند با فقر اقتصادی تهدیدات و مخاطرات فراوانی را متوجه ملت و دولت کرده است.

بیکاری، علاوه بر پیامدهای مالی، تبعات اجتماعی هم دارد و عامل تقویت یا ریشه‌ی مفاسد اجتماعی بزرگی است. بیکاری، در خوش‌بینانه‌ترین حالت، گرایش به واسطه‌گری و قاچاق را تشدید می‌کند.

به عبارت دیگر، کاهش اشتغال در اقتصاد رسمی، هم توجیه‌کننده و هم علت افزایش میزان اشتغال در اقتصاد غیررسمی^{۳۳} و قاچاق کالا است. از این رو، میزان بیکاری در اقتصاد رسمی ارتباط مستقیمی با گسترش قاچاق کالا دارد.

بیکاری و اشتغال ناپایدار هم‌واره یکی از معضلات گریبان‌گیر اقتصاد ایران بوده، به گونه‌ای که یکی از دغدغه‌های اساسی دولت در حال حاضر ایجاد اشتغال و کاهش میزان بیکاری است.^{۳۴}

۳-۴- پایین بودن ریسک قاچاق کالا

فعالیت‌های قاچاق با اقتصاد خطرپذیری و بی‌اعتمادی مرتبط است. احتمال لورفتن فعالیت‌های قاچاق و جریمه‌ی آن را می‌توان شاخصی برای تبیین فعالیت‌های قاچاق در نظر گرفت.

به‌طور کلی، هر قدر هزینه و مخاطره‌پذیری قاچاق کم‌تر باشد، قاچاق‌چی کم‌تر

33. Informal Economy.

۳۴. فرجادی، غلامعلی «بازار کار، اشتغال و بیکاری»، (در: مجموعه مقالات اقتصاد ایران، موسسه عالی پژوهش در برنامه‌ریزی و توسعه)، ۱۳۷۹.

احساس خطر می‌کند و با هزینه‌ی کم‌تری می‌تواند کالا را از خارج به داخل انتقال دهد. کم‌بودن هزینه‌ی خطرپذیری قاچاق کالا یکی از علل شیوع و گسترش قاچاق در کشور است.^{۳۵} قاچاقچی هم‌واره به انگیزه‌ی کسب سود مبادرت به قاچاق می‌نماید. از آن‌جا که قاچاق فعالیت غیرقانونی محسوب می‌شود، عامل آن هم‌واره با ریسک ناشی از کشف، مصادره و یا مجازات از سوی نهادهای قانونی مواجه است. پایین بودن ریسک قاچاق، انگیزه‌ی ارتکاب عمل غیرقانونی قاچاق را تقویت می‌نماید. لذا با افزایش ریسک قاچاق و توسل به شیوه‌هایی مثل شدت عمل در مقابل قاچاق‌چیان و بالا بردن جریمه‌ها می‌توان نسبت به مبارزه‌ی موفق با قاچاق امیدوار بود.^{۳۶} در این ارتباط پاپلی اقتصاد غیررسمی و قاچاق را با اقتصاد ریسک مرتبط دانسته و معتقد است: «اگر جریمه‌ی مورد انتظار در فعالیت قاچاق کم‌تر از مالیات باشد، قاچاق صورت می‌گیرد.»^{۳۷}

نورتن (۱۹۸۸) نیز در مقاله‌ای با عنوان «تئوری اقتصادی قاچاق» ضمن بیان علل قاچاق رابطه‌ی میان این پدیده و ریسک را مورد بررسی قرار داده است. وی با تعریف تابع سود مورد انتظار عامل قاچاق پس از حداکثرسازی یک تابع مقید نتیجه می‌گیرد: «با افزایش نرخ مالیات، مقدار کالای قاچاق افزایش می‌یابد هم‌چنین با افزایش نرخ جریمه از طریق کاهش سود مورد انتظار عامل قاچاق، موجودی کالاهای قاچاق کاهش می‌یابد.»^{۳۸}

۳۵. سیف، پیشین ص. ۱۴۰.

۳۶. فیروزجانی، مختار، قاچاق کالا و ارز، نشر قانون، ۱۳۸۴، ص. ۶۱.

۳۷. مداح، مجید، «علل و پیامدهای اقتصادی قاچاق کالا در ایران و ارایه راهکارهای سیاسی در حمایت از اقتصاد ملی»، در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸، ص. ۶۹.

۳۸. همان، ص. ۶۹.

با توجه به حجم بالای ورود مشروبات الکلی و هدفمند بودن آن و نقش عامل خارجی در سال‌های اخیر تشدید مقابله با آن از اولویت‌های ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز و دستگاه‌های متولی به‌ویژه دستگاه‌های کاشف بوده است. عوامل پیش‌گیرانه اعم از اجرای طرح انسداد مرزها، تصویب اصلاحیه‌ی مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی از دلایل بالا رفتن ریسک این نوع قاچاق و کاهش نسبی آن می‌باشد. آمار مقایسه‌ای میزان کشفیات انتظامی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ نشان‌دهنده‌ی این مطلب می‌باشد.^{۳۹}

سال کشف تعداد کشفیات

سال کشف	تعداد کشفیات
۱۳۸۴	۴/۰۰۹/۲۱۲
۱۳۸۵	۴/۱۴۹/۹۴۱
۱۳۸۶	۴/۰۳۴/۶۹۶
۱۳۸۷	۳/۶۸۹/۹۳۸

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود آمار کشفیات نیروی انتظامی در سال ۱۳۸۷ در مقایسه با سال ۱۳۸۶ به میزان هشت و نیم درصد کاهش نشان می‌دهد.

۳۹. ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، گذری بر مبارزه با قاچاق کالا و ارز و نتایج آن از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷، ص. ۳۲۷.

۴-۴- پول شویی^{۴۰}

پول‌شویی اغلب در بخش غیررسمی یا زیرزمینی اقتصاد انجام می‌گیرد. این بخش قسمتی از اقتصاد کشورها را در اختیار دارد؛ بخشی که خارج از مدارهای رسمی است و نظارتی بر آن نمی‌شود. «پول‌شویی» فعالیتی غیرقانونی است که از طریق آن عواید و درآمد ناشی از اعمال خلاف قانون، طی فرآیندی، مشروعیت قانونی می‌یابد. به بیان دیگر، پول کثیف حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی طی فرآیند پول‌شویی به پول تمیز تبدیل و وارد بدنه‌ی اقتصاد کشورها می‌شود یا (با تبدیل آن به ارز) به کشورهای پیشرفته منتقل می‌شود.^{۴۱}

۴-۴-۱- رابطه‌ی پول‌شویی و قاچاق کالا

با توجه به تنوع فعالیت‌های غیرقانونی و حجم وسیع پول‌های کثیف حاصل از آن و تطهیر این پول‌ها و هم‌چنین ورود آن در اقتصاد کشورها، پول‌های کثیف حجم گسترده‌ای از پول‌های در جریان کل دنیا را تشکیل می‌دهد. هم‌اکنون ایران، به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و وضعیت نامناسب اقتصاد داخلی، به مکانی مناسب برای تهاجم باندهای مافیایی برای تطهیر پول‌های کثیف تبدیل شده است. بخش مهمی از اقتصاد ایران را بخش غیررسمی تشکیل می‌دهد. سازوکاری که در کشور ما به کار می‌رود به این صورت است که باندهای مافیایی پول حاصل از مواد مخدر را در خارج از کشور به کالا تبدیل می‌کنند و این کالاها را به صورت امانی از طریق دبی در اختیار قاچاق‌چیان ایران می‌گذارند.

40. Money Laundering.

۴۱. شمس ناتری، محمدابراهیم، «سیاست کیفری ایران در قبال تطهیر پول با رویکرد به اسناد بین‌المللی» در: مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی، نشر وفاق، ۱۳۸۲، ص. ۱۵۳.

آن‌گاه پول حاصل از فروش کالاهای قاچاق از طریق صندوق‌ها و موسسات اعتباری خارج از نظارت بانک مرکزی وارد نظام بانکی شده و سپس به ارز تبدیل و از کشور خارج می‌شود. بدین ترتیب، باید به وجود رابطه میان پول‌شویی، مواد مخدر و قاچاق کالا در ایران توجه خاصی شود. به عبارت دیگر، قاچاق کالا، مواد مخدر و پول به نفع یکدیگر در ایران گره خورده‌اند و هر یک مکمل دیگری است و اقتصاد کشور را هر روز بیش‌تر از روز پیش در اختیار می‌گیرند.^{۴۲}

۵-۴- محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های واردات کالا در قوانین و مقررات

یکی از عوامل مهم قاچاق کالا به ایران محدودیت‌ها یا ممنوعیت واردات بعضی از کالاها در قوانین و مقررات موجود است. به دو دلیل در ورود و صدور کالاها ممنوعیت یا محدودیت ایجاد می‌شود. دلیل اول توجیه اقتصادی این محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌هاست؛ یعنی حمایت از کل یا بخشی از اقتصاد ملی در برابر آن گروه از مبادلات است که امکان آسیب رساندن از سوی آن‌ها وجود دارد. دلیل دوم، برقراری ممنوعیت با رویکرد اخلاقی است؛ هدف این ممنوعیت حفظ هویت اخلاقی - فرهنگی و ارزش‌های محوری جامعه است؛ ممنوعیت مشروبات الکلی و تجهیزات ماهواره‌ای به این دلیل صورت گرفته است. در این شرایط با توجه به وجود تقاضا در بازار داخلی و سود بالای قاچاق، این گونه کالاها به صورت قاچاق وارد کشور می‌شود.^{۴۳}

۴۲. سیف، پیشین، ص. ۱۳۷.

۴۳. سعیدی، علی‌اصغر؛ اسماعیل‌زاده، خالد، «عوامل موثر بر گسترش پدیده قاچاق در مناطق مرزی»، در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸، ص. ۲۱۷.

۵- سابقه‌ی قانون‌گذاری پیرامون قاچاق مشروبات الکلی

تحریم و جرم‌انگاری مشروبات الکلی در اسلام فقط به جهت تعبد از احکام دینی نیست بلکه مصلحت اجتماعی دارد. عقل سالم در هر انسانی حکم می‌کند که قاچاق مشروبات الکلی به جهت ضررهای اقتصادی و اجتماعی و انسانی آن ممنوع شود. مرحوم دکتر مهدی کی‌نیا در این زمینه می‌نویسد: «اسلام یک باره نوشابه‌های الکلی را تحریم کرد و بر آن قلم بطلان کشید، زیرا آن را منافی با حکومت عقل، سلامت جسم و حریت تشخیص داد».^{۴۴}

در این قسمت به بررسی جرم قاچاق مشروبات الکلی در قوانین دوران قبل و بعد از انقلاب می‌پردازیم:

۱- ۵- قوانین مربوط به قاچاق مشروبات الکلی قبل از انقلاب اسلامی

در هیچ یک از قوانین مربوط به قاچاق در دوران قبل از انقلاب که شامل سه قانون می‌باشد، به‌طور مصرح به مشروبات الکلی اشاره نشده و هم‌واره موضوع مشمول عمومات قوانین مبارزه با قاچاق کالا بوده است. این مسئله خود معلول یک مهم است و آن این که در زمان رژیم سابق مشروبات الکلی از نظر قانون مالیت داشت و به‌طور خاص مورد نظر قانون‌گذار نبوده است. البته بنابه مذهب رسمی کشور مقنن ناگزیر از پاره‌ای ملاحظات بوده است؛ چنان که در ماده‌ی ۱۹۰ قانون مدنی در شرایط اساسی صحت معامله مقرر گردیده که در صورت نامشروع بودن جهت معامله، اثری از حیث صحت بر معامله بار نمی‌گردد؛ مثلاً فروش انگور به جهت ساختن شراب، جهت معامله را نامشروع می‌کند و در

۴۴. کی‌نیا، مهدی، علوم جنایی، جلد دوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۴۴۵، ص. ۱۰۳۷.

نهایت از حیث ترتب آثار تملک در وجوه حاصله از معامله فاقد اثر حقوقی است. حال به بررسی سه قانون مصوب در این دوره می‌پردازیم.

۱-۱-۵- ماده واحده مصوب ۱۳۰۶/۱۲/۲۲

این ماده واحده مقرر می‌داشت «مرتکبین قاچاق نسبت به مالی که موضوع عایدات دولت است و هم‌چنین اشخاصی که اشیای ممنوع‌الورود را به داخل مملکت وارد می‌نمایند به حبس تادیبی از هشت روز تا دو سال محکوم خواهند شد. به علاوه به رد عین یا مثل یا قیمت مال قاچاق‌شده و اشیای ممنوع‌الورود محکوم می‌گردند». این اولین اظهارنظر قانون‌گذار پیرامون جرم قاچاق است. از این مقرر می‌توان به‌طور ضمنی نظر مقنن را در مورد قاچاق مشروبات الکلی دانست، زیرا مشروبات الکلی، خود در زمره‌ی اموالی قرار داشتند که موضوع درآمد دولت بود.

۱-۲-۵- قانون قاچاق مصوب ۱۳۰۷/۱۲/۱۶

ماده‌ی ۱ این قانون مقرر می‌داشت: «هرکس در مورد مالی که موضوع عایدات دولت است یا مشتقات آن مرتکب قاچاق شود اعم از این‌که عایدات مزبور بر طبق قانون مخصوص تصویب و یا در ضمن بودجه‌ی کل مملکتی صریحا منظور و تصویب شده باشد علاوه بر رد مال یا قیمت آن به تادیبه‌ی دو برابر عایداتی که برای دولت مقرر بوده و به حبس تادیبی از سه ماه تا دو سال محکوم خواهد شد».

۱-۳-۵- قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲

در ماده‌ی ۱ این قانون پیش‌بینی شده بود: «هرکس در مورد مالی که موضوع عایدات دولت است یا مشتقات آن مرتکب قاچاق شود اعم از این‌که عایدات مزبور بر طبق قانون

مخصوص تصویب و یا در ضمن بودجه‌ی کل مملکتی صریحا منظور و تصویب شده باشد علاوه بر رد مال و در صورت نبودن عین مال رد قیمت آن به تادیبه‌ی دوبرابر عایداتی که برای دولت مقرر بوده و به حبس تادیبی از سه ماه تا دو سال محکوم خواهد شد.^{۴۵} همان‌طور که در این سه قانون می‌بینیم، اشاره‌ی خاصی به جرم قاچاق مشروبات الکلی نشده است. حال به قوانین مربوط به قاچاق مشروبات الکلی بعد از انقلاب اشاره می‌کنیم.

۵-۲- قوانین مربوط به قاچاق مشروبات الکلی پس از انقلاب اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بنا به ضرورت تطبیق قوانین با دین مبین اسلام، برخی قوانین که با فقه اسلامی مطابقت نداشتند مورد بازنگری قرار گرفتند. از جمله‌ی این قوانین، قانون مربوط به قاچاق بوده است. در این دوران به چهار مقرره‌ی قانونی وضع شده تا سال جاری اشاره می‌نماییم.

۵-۲-۱- قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و

ارز مصوب ۱۳۷۴

تا قبل از تصویب این قانون، قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ مهم‌ترین

۴۵. یادآور می‌شود ماده‌ی ۱ قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ در سال‌های ۱۳۱۵، ۱۳۱۹، ۱۳۷۳ و اصلاح شده است. در آخرین اصلاحیه در مورخ ۱۳۷۳/۱۱/۹ چنین می‌خوانیم: «مرتکب قاچاق مال موضوع درآمد دولت علاوه بر رد مال و در صورت نبودن عین مال و بهای آن، حسب مورد با توجه به شرایط و امکانات و دفعات و مراتب جرم به پرداخت جریمه‌ی نقدی تا حداکثر پنج برابر معادل قیمت ربالی مال مورد قاچاق و شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می‌گردد و در مورد اموال ممنوع‌الورود و ممنوع‌الصدور و کالاهای انحصاری علاوه بر مجازات فوق به حبس تعزیری تا دو سال محکوم خواهد شد». در این اصلاحیه مجازات‌ها تشدید و تنوع آن بیش‌تر شده است.

رکن قانونی جرم قاچاق محسوب می‌گردد. به موجب ماده‌ی ۱۰ قانون سال ۱۳۷۴ که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید کلیه‌ی قوانین پیش از آن در مورد جرم قاچاق ملغاً و قانون لاحق جای‌گزین آن‌ها گردید.

۲-۲-۵- ماده‌ی ۲۰۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵

این ماده اشعار می‌دارد: «هرکس مشروبات الکلی را بسازد یا بفروشد یا در معرض فروش قرار دهد یا از خارج وارد کند یا در اختیار دیگری قرار دهد به سه ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه شلاق و از یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی یا یک یا دو مورد از آن‌ها محکوم می‌شود».^{۴۶} در این ماده به دادگاه اجازه داده شده تا تمامی انواع مجازات مقرر یا یک نوع مجازات یا دو نوع مجازات از انواع سه‌گانه را با توجه به شدت و ضعف اوضاع و احوال قضیه تعیین کند.

۲-۲-۵- ماده‌ی ۶۲ قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲

این ماده مقرر می‌دارد: «عرضه و فروش کالای قاچاق: حمل و نقل، نگهداری، عرضه و فروش کالای قاچاق توسط واحدهای صنفی ممنوع است و متخلف با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر جریمه می‌گردد:

الف - مرتبه‌ی اول: جریمه‌ی نقدی معادل دو برابر قیمت روز کالای قاچاق و ضبط کالای قاچاق موجود به نفع دولت؛

۴۶. شهری، غلامرضا، و دیگران، مجموعه قوانین و مقررات کیفری، روزنامه‌ی رسمی کشور، ۱۳۸۶، ص. ۱۱۳۰.

ب - مرتبه‌ی دوم: جریمه‌ی نقدی معادل پنج برابر قیمت روز کالای قاچاق، ضبط کالای قاچاق موجود به نفع دولت و نصب پارچه یا تابلو بر سردر محل کسب به‌عنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه؛

ج - مرتبه‌ی سوم: جریمه‌ی نقدی معادل ده برابر قیمت روز کالای قاچاق، ضبط کالای موجود به نفع دولت و نصب پارچه یا تابلو بر سردر محل کسب به‌عنوان متخلف صنفی و تعطیل محل کسب به مدت شش ماه؛

د - چنانچه در قوانین دیگر برای عرضه و فروش کالای قاچاق مجازات شدیدی پیش‌بینی شده باشد متخلف به مجازات مزبور محکوم خواهد شد.^{۴۷}

۴-۵-۲- بند «ه» تبصره‌ی ۷ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۶

این بند در خصوص قاچاق مشروبات الکلی بیان می‌دارد: «در پرونده‌های منجر به صدور حکم محکومیت در مورد قاچاق و فروش مشروبات الکلی علاوه بر جریمه‌ی ده برابر قیمت بین‌المللی، کلیه‌ی اماکن و وسایط نقلیه که برای تهیه، حمل و نگهداری، توزیع و فروش مشروبات الکلی و قاچاق از آن استفاده می‌شدند مصادره و درآمد آن پس از فروش به خزانه واریز می‌شود».^{۴۸}

پیرامون اعمال این قانون می‌توان به بخشنامه‌ی شماره‌ی ۱/۸۶/۳۴۰۶ مورخ ۱۳۸۶/۳/۲۳ ریاست محترم قوه‌ی قضاییه به کلیه‌ی واحدهای قضایی سراسر کشور اشاره نمود. این بخشنامه مقرر می‌داشت کلیه‌ی واحدهای قضایی در رسیدگی به پرونده‌های مربوط به سال ۱۳۸۶ باید مفاد این قانون را مدنظر قرار داده و در اجرای مرحله‌ی چهارم

۴۷. همان، ص. ۸۳.

۴۸. مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، پیشین، ص. ۵۱۸.

طرح امنیت اجتماعی با نیروی انتظامی در برخورد قاطع با واردکنندگان و توزیع‌کنندگان مشروبات الکلی در حدود مقررات همکاری لازم را به عمل آورند.^{۴۹} در خصوص مصادره‌ی اماکن و وسایل نقلیه‌ی مورد استفاده برای قاچاق و جریمه‌ی ده برابری قیمت بین‌المللی، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز ریاست جمهوری طی بخشنامه‌ای به تاریخ ۱۳۸۶/۲/۱۳ ضمن ارایه‌ی میانگین قیمت انواع مشروبات الکلی برای احتساب جریمه، مواردی را درباره‌ی نحوه‌ی توقیف محموله‌ها و سیر ارجاع آن به گمرک بیان داشته است. از نکات قابل توجه این بخشنامه، می‌توان به تشویق ماموران کشف مشروبات الکلی چنانچه ارزش آن بیش از صد میلیون ریال باشد (مشروط بر این که بلاصاحب نباشد) و تعلق پاداش آنی به آن اشاره نمود (به استناد دستورالعمل ۸۵/۳/۹ ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب جلسه‌ی ۶۲). در خصوص تشویق مقامات قضایی و رسیدگی به این نوع پرونده‌ها، نامه‌ی به‌شماره‌ی ۱/۴۳۲۲ مورخ ۸۶/۳/۱۶ مسئول و نماینده‌ی محترم قوه‌ی قضاییه در ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز حائز اهمیت می‌باشد.

۵-۲-۵- قانون اصلاح مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی

مصوب ۱۳۸۷/۸/۲۲

ماده‌ی ۷۰۲ ق.م.ا. مصوب ۱۳۷۵ به شرح زیر اصلاح گردیده است:
 «هرکس مشروبات الکلی را بسازد یا بخرد یا بفروشد یا در معرض فروش قرار دهد یا حمل و نگهداری کند یا در اختیار دیگری قرار دهد به شش ماه تا یک سال حبس و تا

۴۹. بخشنامه‌ی شماره‌ی ۱/۸۶/۳۴۰۶ مورخ ۸۶/۳/۲۳ ریاست محترم قوه‌ی قضاییه در خصوص تبصره‌ی بند ۷ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۶.

هفتاد و چهار (۷۴) ضربه شلاق و نیز پرداخت جزای نقدی به میزان پنج برابر ارزش عرفی (تجاری) کالای یادشده محکوم می‌شود)).

هم‌چنین ماده‌ی ۷۰۳ بدین شرح اصلاح گردید: «وارد نمودن مشروبات الکلی به کشور قاچاق محسوب می‌گردد و واردکننده، صرف‌نظر از میزان آن، به شش ماه تا پنج سال حبس و تا هفتاد و چهار (۷۴) ضربه شلاق و نیز پرداخت جزای نقدی به میزان ده برابر ارزش عرفی (تجاری) کالای یادشده محکوم می‌شود. رسیدگی به این جرم در صلاحیت محاکم عمومی است».

تبصره‌های ماده‌ی ۴ قانون اصلاح موادی از قانون مجازات اسلامی به ترتیب بیان می‌دارند:

تبصره‌ی ۱: «در خصوص مواد ۷۰۲ و ۷۰۳، هرگاه مشروبات الکلی مکشوفه به میزان بیش از بیست لیتر باشد، وسایلی که برای حمل آن مورد استفاده قرار می‌گیرد چنان‌چه با اطلاع مالک باشد به نفع دولت ضبط خواهد شد. در غیر این صورت مرتکب به پرداخت معادل قیمت وسیله‌ی نقلیه نیز محکوم خواهد شد. آلات و ادواتی که جهت ساخت یا تسهیل ارتکاب جرایم موضوع مواد مذکور مورد استفاده قرار می‌گیرد و وجوه حاصله از معاملات مربوط به نفع دولت ضبط خواهد شد».

تبصره‌ی ۲: «هرگاه کارکنان دولت یا شرکت‌های دولتی و شرکت‌ها یا موسسات وابسته به دولت، شوراها، شهرداری‌ها یا نهادهای انقلاب اسلامی و به‌طور کلی قوای سه‌گانه و هم‌چنین اعضای نیروهای مسلح و ماموران به خدمات عمومی در جرایم موضوع مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ مباشرت، معاونت یا مشارکت نمایند علاوه بر تحمل مجازات‌های مقرر به انفصال موقت از یک سال تا پنج سال از خدمات دولتی محکوم خواهند شد».

تبصره‌ی ۳: «دادگاه نمی‌تواند تحت هیچ شرایطی حکم به تعلیق اجرای مجازات مقرر در مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ صادر نماید».

۶- مرجع صالح برای رسیدگی به جرم قاچاق مشروبات الکلی

در این قسمت با اشاره به اختلاف نظرهای موجود درباره‌ی صلاحیت مراجع قضایی برای به این جرم، آخرین اراده‌ی قانون‌گذار در این خصوص بیان می‌گردد.

پیرامون مرجع صالح رسیدگی به این جرایم پس از تصویب ماده‌ی ۷۰۳ و ۷۰۲ قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۵ و تا قبل از تصویب اصلاح مواد ۷۰۳ و ۷۰۲ ق. م. ا. در سال ۱۳۸۷ اختلاف نظرهایی وجود داشت. عده‌ای بر این اعتقاد بودند که وارد کردن مشروبات الکلی از خارج و حمل و نگهداری و خرید و فروش آن جرم عمومی تلقی می‌شود و مراجع عمومی صلاحیت رسیدگی به آن را دارند؛ از سوی دیگر برخی معتقد بودند از آن جا که مشروبات الکلی، کالا محسوب می‌شود و قاچاق کالا نیز براساس بند ۵ ماده‌ی ۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۷۳ در صلاحیت دادگاه انقلاب است، مرجع رسیدگی را آن دادگاه می‌دانستند. که دادنامه‌ی شماره‌ی ۲۴۴/۲ مورخ ۱۳۸۲/۸/۲۹ شعبه‌ی دو دیوان عالی کشور چنین اظهار می‌دارد: «در خصوص اختلاف حادث بین شعب محاکم عمومی و انقلاب اسلامی در رسیدگی به پرونده‌ی اتهامی آقای س- ع متهم به وارد نمودن مشروبات الکلی خارجی و نگهداری آن، با توجه به این امر که قانون‌گذار در مواد ۷۰۳ و ۷۰۲ ق. م. ا در مقام تعیین مرجع صالح نبوده و صرفاً مجازات مرتکب را تعیین کرده است و از طرفی کالای ممنوع‌الورود در هر جای ایران کشف شود در حکم قاچاق است با صائب دانستن نظر دادگاه عمومی در اعلام صلاحیت دادگاه انقلاب اسلامی بدین وسیله حل اختلاف می‌گردد».^{۵۰}

۵۰. برای اطلاع بیشتر رک. زرخ، احسان، «نگاهی به جرم قاچاق مشروبات الکلی»، در مجله کانون وکلای دادگستری مرکز کرمانشاه، شماره‌ی ۱۴ و ۱۵.

پس از تصویب بند «ه» تبصره‌ی قانون بودجه سال ۱۳۸۶، بحث مالیت^{۵۱} مشروبات الکلی و قاچاق بودن آن به قوت خود باقی ماند و بخشنامه‌ی ریاست محترم قوه‌ی قضائیه که منجر به احصا شدن کلیه‌ی مصادیق مشروبات الکلی و قیمت‌گذاری آن‌ها در سال ۱۳۸۶ گردید، بر این مطلب تاکید داشت. نتیجه این که رسیدگی به این جرم در صلاحیت دادگاه انقلاب قرار گرفت. از طرفی لازم به ذکر است چون قانون مذکور فقط منحصر به همان سال بود مجدداً شبهات مربوط به صلاحیت مراجع قضایی مطرح شد.

به هر رو اصلاح مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ ق.م.ا. در سال ۱۳۸۷ به تمامی اختلافات مطرح شده پایان داد. به موجب این اصلاحیه و علاوه بر تشدید مجازات مرتکبین قاچاق مشروبات الکلی، محاکم عمومی را صالح به رسیدگی به این جرایم اعلام شدند. از آن جا که این اصلاحیه مشروبات الکلی را کالا دانسته و در موارد مذکور به پرداخت جزای نقدی به میزان پنج برابر ارزش عرفی (تجاری) در ماده‌ی ۷۰۲ و ده برابر در ماده‌ی ۷۰۳ اشاره نموده، با مطالعه‌ی مشروح مذاکرات نمایندگان مجلس شورای اسلامی در خصوص تصویب این مواد قانونی می‌توان به این نتیجه رسید که قانون‌گذار مجازات قبلی را کارآمد نمی‌دانست و برای پیش‌گیری از جرم معتقد به تشدید مجازات بوده است؛ هم‌چنین در خصوص صلاحیت محاکم عمومی در رسیدگی به این جرایم درصدد رسیدگی سریع به این جرم بوده، چراکه دادگاه‌های انقلاب در مرکز هر استان مستقر است و بر همین اساس در خصوص پرونده‌های قاچاق کالا تا این که پرونده به مراکز استان جهت رسیدگی ارسال گردد نوعی اطاله مشاهده می‌شود؛ برای مثال اگر در یک استان مرزی محموله‌ای در

۵۱. مجمع تشخیص مصلحت نظام در مورخ ۱۳۸۱/۸/۸ در پی تقاضا و استفساریه‌ی رییس قوه‌ی قضائیه، با تصویب ماده واحده‌ای در مواردی که کالای قاچاق فاقد مالیت و ارزش شرعی باشد مالیت و ارزش عرفی آن را ملاک ارزیابی و احراز مسئولیت مرتکبین قاچاق مشروبات الکلی قرار داده است.

مرزهای دورافتاده کشف شود، حداقل چند روز طول می‌کشد تا پرونده به مرکز استان ارسال و در آنجا مورد رسیدگی قرار گیرد؛ حال آن‌که محاکم عمومی در هر بخش و یا شهری به لحاظ این‌که امروزه قضات به دانش و تجربه‌ی کافی مجهز هستند می‌توانند در همان بخش یا شهرستان سریعاً به موضوع رسیدگی کنند تا موجبات تجری مجرمین فراهم نشود.^{۵۲} تصویب این قانون مورد حمایت مقامات قضایی و انتظامی قرار گرفت؛ ایشان متفقاً بر این اعتقادند از آن‌جا که مصرف مشروبات الکلی عامل اساسی در وقوع جرایمی از قبیل ضرب و جرح، نزاع، تخریب اموال عمومی و قتل است، تشدید مجازات در این قانون یکی از راه‌های پیش‌گیری از وقوع این جرایم تواند بود.^{۵۳} بهره این‌که هر قدر قانون در این زمینه سخت‌گیری کرده و بهای تخلفی که انجام می‌شود بیش‌تر باشد، بی‌گمان وقوع آن جرم کاهش می‌یابد. در حال حاضر واردکنندگان و توزیع‌کنندگان مشروبات الکلی، چندین برابر بهای این مشروبات جریمه و حتی خودروهای آنان نیز مصادره می‌شود، لذا خطرپذیری جرم بالا رفته و در نتیجه میزان ارتکاب آن کاهش یافته است.^{۵۴}

۷- قطعیت یا قابل تجدیدنظر بودن احکام کیفری در خصوص قاچاق

مشروبات الکلی

اگرچه در گذشته فرض بر این بود که قاضی مصون از خطا و لغزش است و حکم صادره توسط وی، عین حق و عدالت می‌باشد، امروزه این اندیشه با ارتقای سطح دانش و آگاهی بشر و به موازات آن با توسعه‌ی علم قضا و قضاوت، اعتبار و صلابت پیشین خود را

۵۲. شرح مذاکرات نمایندگان مجلس شورای اسلامی در مورخ ۱۳۸۷/۸/۲۲.

۵۳. معاون پیش‌گیری از وقوع جرم دادستانی اصفهان، مورخ ۱۳۸۷/۲/۲۳.

۵۴. رئیس پلیس امنیت اخلاقی ناجا ۱۳۸۷/۱۲/۲۲.

از دست داده است و این تفکر ظهور پیدا کرده که قاضی یک انسان است و به حکم انسان بودنش هم‌واره در معرض لغزش و خطا قرار دارد. بدین ترتیب بود که زمینه و بستر برای این که هر دعوایی بتواند دو بار مورد قضاوت قرار گیرد فراهم شد، به گونه‌ای که امروزه قابلیت تجدیدنظر احکام کیفری در نظام‌های حقوقی دنیا و سیستم قضایی بیش‌تر کشورها به رسمیت شناخته شده است.^{۵۵} این تمهید امروزه یکی از عناصر تشکیل‌دهنده‌ی دادرسی عادلانه و از اصول ارزشمند دادگستری سالم و حقوق بشری محسوب می‌گردد.^{۵۶}

«تجدید» در لغت به معنی نو کردن، تازه کردن، از سر گرفتن امری یا کاری و از نو آغاز کردن است و تجدیدنظر یعنی در امری یا نوشته‌ای دوباره نظر کردن و یا نوشته‌ای را مورد بررسی مجدد قرار دادن می‌باشد.^{۵۷}

اصطلاحاً و در علم حقوق منظور از تجدیدنظر، دوباره قضاوت کردن امری است که بدو مورد قضاوت قرار گرفته و به عبارت دیگر نوعی ممیزی و بازبینی اعمال دادگاه بدوی می‌باشد.^{۵۸} هم‌چنین می‌توان گفت «تجدیدنظرخواهی عبارتست از رسیدگی مجدد نسبت به امری که قبلاً مورد رسیدگی قرار گرفته، بدون این که علت یا دلیل جدیدی حادث شود».^{۵۹} تجدیدنظر به‌عنوان یک تاسیس و از طرق معمول و عادی اعتراض به احکام کیفری، در حقوق ایران هم‌واره و از زمان تصویب اصول محاکمات جزایی مصوب ۱۳۲۹

۵۵. معرفت، محمدهادی، «تجدیدنظر در احکام دادگاه‌ها در فقه اسلام»، فصلنامه حق، دفتر چهارم، سال ۱۳۷۴، ص. ۹۷.

۵۶. در این خصوص رک. ماده‌ی ۲ پروتکل شماره‌ی ۷ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، مصوب ۲۲، نوامبر ۱۹۴۸.

۵۷. معین، پیشین، جلد دوم، ص. ۱۲۰۹.

۵۸. شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی، جلد دوم، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص. ۳۴۶.

۵۹. آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، جلد چهارم، انتشارات اشراق (دانشگاه قم)، ۱۳۷۸، ص. ۳۷۴.

هجری قمری به رسمیت شناخته شده بود. قوانین موضوعه‌ی قبل از انقلاب در زمینه‌ی تجدیدنظرخواهی، ماهیت تکمیلی داشته و به منزله‌ی حلقه‌های زنجیره با پیوستن به یکدیگر مجموعه‌ی منسجم و کاملی را به وجود آورده بودند؛ ولی پس از انقلاب و با ظهور این اندیشه که تجدیدنظر احکام برخلاف موازین شرعی است^{۶۰} قوانین راجع به این موضوع با تغییرات متعدد و ناهم‌گون مواجه شد، به نحوی که در مقطعی حکم به عدم مشروعیت مطلق تجدیدنظر احکام کیفری (در سال‌های ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۷) داده شد و در مقطعی دیگر نه تنها حکم به جواز و مشروعیت بی‌حد و حصر آن صادر گردید، بلکه قطعیت احکام کیفری را حتی پس از مرحله‌ی تجدیدنظر مخدوش ساخت.

در رابطه با جرایم مربوط به قاچاق کالا و ارز می‌توان از یک آیین دادرسی افتراقی سخن گفت. براساس ماده‌ی ۳۷ قانون تعزیرات حکومتی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۶۷) احکام صادره از دادگاه‌های انقلاب اسلامی در موضوع قاچاق کالا و ارز قطعی و لازم‌الاجراست و در صورتی که قاضی صادرکننده‌ی حکم متوجه اشتباه شرعی یا قانونی بشود، می‌تواند تقاضای تجدیدنظر کند و در این صورت چنانچه حکم اجرا نشده باشد، اجرای حکم متوقف می‌شود. طبق تبصره‌ی یک ماده‌ی ۳۷ قانون موصوف چنانچه دادستان یا جانشین وی مجری حکم یا وزارت بازرگانی معتقد به اشتباه قاضی باشند، اعتراض خود را به قاضی صادرکننده‌ی حکم تذکر می‌دهند؛ در صورتی که قاضی

۶۰. شاید بتوان در تحلیل روی کرد قانون‌گذار ایرانی بعد از انقلاب گفت، دیدگاه مزبور بر این مبنا استوار است که در شرع مقدس اسلام، علی‌الاصول، حکم حاکم شرع قطعی بوده و رسیدگی پژوهشی در این شیوه‌ی دادرسی استثنا بر اصل است؛ درحالی که باید این نکته را ملحوظ نظر قرار داد که شرایط قاضی در اسلام از جمله اجتهاد و عدالت است و قیاس حکم فضات ماذون که فاقد هر یک از دو شرط باشد، قیاس مع‌الفارق است.

اعتراض را بپذیرد طبق ذیل این ماده عمل می‌شود و در غیر این صورت حکم صادره اجرا می‌شود و تقاضای تجدیدنظر به همراه پرونده به مرجع تجدیدنظر ارسال می‌گردد. براساس تبصره‌ی دو، محکوم‌علیه حداکثر ظرف بیست روز حق اعتراض خواهد داشت و مرجع تجدیدنظر رییس دیوان عالی کشور است که می‌تواند امر تجدیدنظر را حسب مورد به قضاتی که تعیین می‌کند واگذار کند؛ تجدیدنظر به ترتیب فوق فقط برای یک بار ممکن خواهد بود (تبصره‌ی سه).

ملاحظه می‌گردد که در این مصوبه تجدیدنظرخواهی به مفهوم واقعی وجود ندارد و حق تجدیدنظرخواهی محکوم‌علیه محدود و مقید به پذیرش آن توسط قاضی صادرکننده حکم است. همین طوری به موجب ماده‌ی ۱۵ آیین‌نامه‌ی اجرایی قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۹/۳/۲۹ هیئت وزیران، آرای صادره از شعب تعزیرات حکومتی در خصوص پرونده‌های قاچاق کالا و ارز قطعی است ولی به محکوم‌علیه این حق اعطا شده که در صورت وجود هریک از جهات تجدیدنظرخواهی عام ظرف مدت یک ماه از تاریخ ابلاغ رای از رییس سازمان تعزیرات حکومتی درخواست رسیدگی مجدد نماید و در صورتی که رییس سازمان دلیل تجدیدنظرخواهی را موجه تشخیص دهد، رای صادره را نقض و پرونده را جهت رسیدگی مجدد به یکی از شعب تجدیدنظر ارسال خواهد نمود. رایی که شعبه‌ی تجدیدنظر صادر می‌نماید قطعی و لازم‌الاجرا است.^{۶۱}

از طرف دیگر مطابق ماده‌ی ۱۱ دستورالعمل نحوه‌ی رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز موضوع تبصره‌ی ۱ ماده‌ی ۴ قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به

۶۱. حمادی، علی، قطعیت آراء و حق تجدیدنظرخواهی در حقوق کیفری ایران و مقایسه با فقه و اسناد حقوق بشری، رساله دکتری، دانشگاه شهیدبهبشتی، ۱۳۸۶.

قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۳/۹ رییس قوهی قضاییه، پیش‌بینی شده که «آرای صادره در خصوص قاچاق کالا و ارز قطعی و لازم‌الاجرا می‌باشد و بلافاصله به موقع اجرا گذاشته خواهد شد».^{۶۲} لازم به ذکر است ماده‌ی مذکور به دلیل صدور نظریات مشورتی ۵۸۴/۷۵ مورخ ۷۵/۳/۱۹ و ۱۷/۲۷۱ مورخ ۱۳۷۷/۵/۱۹ اداره‌ی حقوقی قوهی قضاییه مبنی بر غیرقطعی بودن احکام پرونده‌های قاچاق، به‌موجب اصلاحیه‌ی شماره‌ی ۱/۷۹/۱۱۶۸۲ مورخ ۱۳۷۹/۸/۲ رییس قوهی قضاییه حذف گردید و احکام صادره در خصوص موضوع از لحاظ قابلیت تجدیدنظرخواهی همانند سایر احکام جزایی اعلام شد.^{۶۳} ولیکن اصلاحیه اخیر به‌موجب رای شماره‌ی ۱۱۴ مورخ ۱۳۸۰/۴/۱۰ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری به دلیل مغایرت با هدف و حکم مقنن و خارج بودن از حدود اختیار مذکور در تبصره‌ی یک ماده‌ی ۴ قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام ابطال شد و احکام صادره در خصوص قاچاق کالا و ارز هم چنان قطعی و غیرقابل تجدیدنظر گردید.

با اصلاح مواد ۷۰۲ و ۷۰۳^{۶۴} قانون مجازات اسلامی در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۲۲ توسط مجلس شورای اسلامی و اعطای صلاحیت رسیدگی به جرم قاچاق مشروبات الکلی به محاکم عمومی، پرسش‌هایی برای قضات دادگستری مطرح شد.

۶۲. پیشین، مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، ص ۳۹.

۶۳. نوری یوشانلوئی، جعفر، مجموعه مقررات مربوط به جرایم قاچاق «کالا و ارز»، نشر میزان، ۱۳۸۲، ص. ۳۹.

۶۴. برای اطلاع بیش‌تر در این باره به قانون مزبور مندرج در مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز مراجعه فرمایید.

یک - با توجه به ذکر کلمه‌ی قاچاق در ماده‌ی ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی (اصلاحی ۱۳۸۷/۸/۲۲) آیا تشریفات رسیدگی به پرونده‌های قاچاق مشروبات تابع آیین دادرسی کیفری است؟ یا قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام؟

دو - رسیدگی به موضوع جرم قاچاق مشروبات الکلی مانند سایر جرایم قاچاق کالا نیازمند طرح شکایت از سوی سازمان شاکی (گمرکات) است یا این جرم مستثنا بوده و تابع قواعد عمومی حاکم می‌باشد؟

سه - وجوه حاصل از اجرای مقررات ماده‌ی ۷۰۳ باید به حساب خزانه واریز گردد یا حساب واسطه گمرکات؟

در خصوص این پرسش‌ها، پاسخ اکثریت قضات رسیدگی کننده به جرم قاچاق مشروبات الکلی بدین شرح است: نظر به این که قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام قانون خاص بوده و تشریفات رسیدگی افتراقی در آن مقرر گردیده بود و به استناد تبصره‌ی ۱ ماده‌ی ۴ قانون موصوف و ماده‌ی ۱۱ دستورالعمل قوه‌ی قضاییه موضوع تبصره‌ی یاد شده کلیه‌ی آرای صادره در خصوص پرونده‌های قاچاق کالا و ارز از جمله قاچاق مشروبات الکلی قطعی و لازم‌الاجرا بود، حالیه با اصلاح مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی کلیه‌ی آرای صادره در خصوص جرم قاچاق مشروبات الکلی همانند قاچاق اسلحه و مهمات، با در نظر گرفتن کلیات و عمومات و تفسیر قانون به نفع متهم و تفسیر مضیق قوانین جزایی، تابع تشریفات آیین دادرسی کیفری و قابل تجدیدنظر می‌باشد. رسیدگی به این جرم به لحاظ این که واجد جنبه‌ی عمومی و حق‌اللهی است نیازمند شکایت گمرک نیست و راسا از سوی دادستان قابل تعقیب و پیگیری است و در مورد تعیین ارزش مشروبات الکلی، نهاد تعقیب می‌تواند براساس ابلاغیه‌ی ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز عمل نماید و یا از گمرک

استعلام نماید. ضمناً جزای نقدی ناشی از محکومیت در پرونده‌های مشروبات الکلی باید به حساب خزانه (دولت) واریز گردد.

در مقابل، نظر اقلیت قضات رسیدگی‌کننده به جرم قاچاق مشروبات الکلی بر این می‌باشد که چون وارد کردن هرگونه کالایی به داخل کشور برخلاف مقررات جاری مشمول عنوان عام قاچاق می‌باشد و تعیین مجازات خاص برای وارد کردن کالایی به داخل کشور، موجب خروج موضوعی آن از عنوان عام قاچاق نمی‌گردد و از طرفی مُرعا داشتن مصالح عمومی و اجتماعی اقتضا می‌کند که تشریفات رسیدگی به پرونده‌های قاچاق مشروبات الکلی تابع قانون نحوه‌ی اعمال تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۷۴/۲/۱۲ باشد و آرای صادره در این خصوص قطعی و لازم‌الاجرا باشد و همچنین به دلیل این که مشروبات الکلی از مصادیق و جلوه‌های بارز کالاهای ممنوع‌الورود می‌باشد، جهت ارزش‌گذاری و رعایت مقررات صادرات و واردات نیاز به نظر و اعلام شکایت گمرکات دارد، در نتیجه جرایم نقدی و وجوه حاصل از اجرای ماده‌ی ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی باید به حساب واسطه گمرک واریز و حق‌الکشف نیز مطابق ماده‌ی ۲۶ آیین‌نامه‌ی قانون موصوف پرداخت شود.

در مقام تحلیل باید گفت نظریه‌ی اکثریت بهتر و با طبع انسان سازگارتر به نظر می‌رسد. هم‌چنین قابل تجدیدنظر دانستن احکام صادره در خصوص جرم قاچاق مشروبات الکلی با اصول دادرسی عادلانه^{۶۵} و اصول ارزشمند دادگستری سالم و حقوق بشری و ماده‌ی ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ که حق پژوهش را برای هر

65. Fair Trial

شخصی که به دلیل ارتکاب یک بزه محکومیت یافته، پیش‌بینی کرده، سازگارتر می‌باشد.^{۶۶}

۶۶. در ماده‌ی ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تاکید شده است که هر متهمی حق دارد درخواست کند تا به اتهام او در یک دادگاه عالی نیز رسیدگی شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

درخصوص قاچاق کالا به مفهوم عام و قاچاق مشروبات الکلی در مفهوم خاص باید توجه داشت که اگرچه تصویب قوانین مشدد می‌تواند یکی از عوامل بازدارندگی در ارتکاب جرایم به‌شمار آید، ولی هم‌چنان‌که امروزه در علم جرم‌شناسی به اثبات رسیده نادیده گرفتن عوامل بسترساز ارتکاب جرم و پررنگ نشان دادن افزایش هزینه‌های ریسک در قالب قوانین به تنهایی نمی‌تواند نقش خود را در بازدارندگی ایفا نماید. پیرامون بحث قاچاق مشروبات الکلی که امروزه جامعه را به‌شدت تهدید می‌کند و ارتکاب بسیاری از جرایم مرتبط با آن می‌باشد، باید نگاه ویژه‌ای مرزهایی که این محموله‌ها از آن نفوذ می‌نماید داشت که از آن جمله می‌توان به اقدامات اجرایی از یک سو نظیر نظارت دقیق بر مرزها از توسط ماموران نیروی انتظامی و دیگر ارگان‌های مرتبط، اشتغال جوانان در استان‌های مرزی، تقویت بازارچه‌های مرزی به منظور عرضه‌ی کالای قانونی و مشروع و از سوی دیگر اجرای دقیق مجازات‌ها اشاره نمود. در مقام فرهنگ‌سازی، اطلاع‌رسانی کافی و دقیق درخصوص مصرف مشروبات الکلی، چه در داخل که با علایم جعلی خارجی و چه مشروبات الکلی خارجی که به صورت قاچاق وارد کشور می‌شوند و در بین نوجوانان و جوانان توزیع می‌گردد باید اشاره گردد که این اطلاع‌رسانی می‌تواند در خانواده‌ها، مدارس، دانشگاه‌ها و دیگر محیط‌های اجتماعی توسط رسانه‌های گروهی و هم‌چنین پلیس که دسترسی به آمارهای واقعی دارد انجام شود. چنان‌چه ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز نیز مبارزه با مشروبات الکلی را در سال جاری از اولویت‌های جدی خود قلمداد نمود.

پیشنهاد راه‌بردی و برنامه‌ی اجرایی

«بسیج مستمر اراده‌ها و افزایش حساسیت در مردم و مسئولین جهت درخواست

تشدید مقابله و مجازات مرتکبین و وارد کردن مستمر خسارت به قاچاق‌چیان با تمرکز بر هدایت‌کنندگان، سرمایه‌گذاران، شبکه‌ها و باندهای کلان قاچاق مشروبات الکلی».

محورهای اقدام (برنامه‌ی اجرایی)

- افزایش حساسیت مردم و مسئولین و بسیج مستمر امکانات و اراده‌ی دستگاه‌ها و سازمان‌ها در تشدید مقابله با قاچاق مشروبات؛
- تشدید و اعمال مستمر خسارت به قاچاق‌چیان؛
- شناسایی و انهدام شبکه‌ها و باندهای کلان قاچاق مشروبات از پیش از مبادی تا مرحله‌ی بازار؛
- شناسایی و کنترل موثر محورها و معابر ورود مشروبات قاچاق در مرزها؛
- استفاده از ظرفیت‌های دینی و فرهنگی کشور؛
- نهادهای‌سازی قبح فعل و مصرف مشروبات الکلی قاچاق نزد مردم به‌ویژه مرزنشینان؛
- توسعه‌ی فعالیت‌های پیش از مبادی؛
- استفاده از ماده‌ی ۱۰ قانون مجازات اسلامی جهت توقیف وسیله‌ی نقلیه‌ی حامل مشروبات الکلی؛
- استفاده از اصلاحیه‌ی ماده‌ی ۷۰۲ و ۷۰۳ اصلاحی قانون مجازات اسلامی؛
- استفاده از ظرفیت شورای امنیت ملی، شورای امنیت کشور و شورای تامین استان‌ها در جهت افزایش ریسک قاچاق مشروبات الکلی؛
- اعمال حداکثری مجازات‌ها علیه قاچاق‌چیان؛
- کیفیت بخشیدن به پرونده‌های قاچاق مشروبات الکلی؛
- شناسایی و حذف مراکز دپو، بارانداز و تولید مشروبات الکلی در جوار مرزها؛

- استفاده از تمامی ظرفیت‌های نیروهای مسلح در امر مبارزه با قاچاق مشروبات الکلی؛

- تهیه و اجرای دستورالعمل تشدید مقابله با قاچاق مشروبات الکلی.

منابع

۱. آخوندی، محمود، آیین دادرسی کیفری، جلد چهارم (اندیشه‌ها)، انتشارات اشراق (دانشگاه قم)، ۱۳۷۹.
۲. آریانپور کاشانی، فرهنگ دانشگاهی انگلیسی - فارسی (دو جلدی)، تهران، ۱۳۶۸.
۳. آقا زاده، علیرضا، جرایم قاچاق گمرکی، انتشارات پیک سبhan، ۱۳۸۱.
۴. آقازاده، علیرضا، قاچاق کالا، انتشارات آریان، ۱۳۸۴.
۵. احمدی، عبدالله، جرم قاچاق، نشر میزان، ۱۳۸۲.
۶. الهامی، خلیل، «مردم، امنیت اقتصادی و قاچاق کالا و ارز»، در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸.
۷. ایرج میرزا، دیوان، با تصحیح دکتر محمدجعفر محجوب، انتشارات اندیشه، ۱۳۵۳.
۸. بنائی، رضا، آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا، ۱۳۷۷.
۹. بیابانی، غلامحسین؛ سلطانی، نادعلی، قاچاق کالا، نشر کارآگاه، ۱۳۸۶.
۱۰. جعفر لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، کتابخانه گنج دانش، چاپ هشتم، ۱۳۷۶.
۱۱. حافظ، دیوان، تصحیح پرویز ناتل خانلری، جلد اول، انتشارات خوارزمی، چاپ دوم، ۱۳۶۲.
۱۲. حضرتی، صمد، «قاچاق مشروبات الکلی»، مجله پیام آموزش، شماره ۲۱.
۱۳. حمادی، علی، «قطعیّت آراء و حق تجدیدنظرخواهی در حقوق کیفری ایران و مقایسه با فقه و اسناد حقوق بشری»، رساله‌ی دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۶.
۱۴. راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق و ضبط محمدسید گیلانی، برگردان سید غلامرضا خسروی حسینی، جلد اول، انتشارات مرتضوی.

۱۵. زررخ، احسان، «نگاهی به جرم قاچاق مشروبات الکلی»، در: مجله کانون وکلای دادگستری مرکز کرمانشاه، شماره‌ی ۱۴، ۱۵.
۱۶. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه‌ی دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، بهار، ۱۳۷۳.
۱۷. سنایی غزنوی، حکیم ابوالمجد مجدودبن آدم، حذیقه‌الحقیقه و شریعه الطریقه، تصحیح استاد محمد تقی مدرس رضوی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۵.
۱۸. سعیدی، علی‌اصغر، و اسماعیل‌زاده، خالد، «عوامل موثر برگسترش پدیده قاچاق در مناطق مرزی» در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸.
۱۹. سیف، اله‌مراد، قاچاق کالا در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷.
۲۰. سیوطی، جلال‌الدین، الجامع الصغیر فی الاحادیث البشیر النذیر، الجزء‌الاول، بیروت، نشر دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۰۱ ه.ق.
۲۱. شادنیا، هوشنگ، مبارزه با قاچاق کالا، معاونت آموزش ناجا، ۱۳۷۵.
۲۲. شهیدی، محمدحسن، و گهر، فرشاد، روش تحقیق و مآخذشناسی در علوم اجتماعی، تهران، دانشکده‌ی علوم اقتصادی، ۱۳۷۵.
۲۳. شهری، غلامرضا، و دیگران، مجموعه قوانین و مقررات کیفری، روزنامه‌ی رسمس کشور، ۱۳۸۶.
۲۴. شمس، عبدالله، آیین دادرسی مدنی، جلد دوم، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۲۵. شمس ناتری، محمدابراهیم، «سیاست کیفری ایران در قبال تطهیر پول با رویکرد به اسناد بین‌المللی»، در مجموعه مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پولشویی، نشر

- وفاق، ۱۳۸۲.
۲۶. عطار نیشابوری، منطق الطیر، تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، انتشارات سخن، ۱۳۸۵.
۲۷. عرب مازازیدی، علی، «اقتصاد سیاه در ایران»، رساله‌ی دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی.
۲۸. عمید، حسن، فرهنگ عمید، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۵۵.
۲۹. فرجادی، غلامعلی، «بازار کار اشتغال و بیکاری»، در: مجموعه مقالات اقتصادی ایران، موسسه عالی پژوهش و برنامه‌ریزی و توسعه، ۱۳۷۸.
۳۰. فیروزجائی، مختار، قاچاق کالا و ارز، نشر قانون، ۱۳۸۴.
۳۱. قنبری، محمدرضا، «مطالعات مردم‌شناسانه در گرایش به مصرف مواد مخدر»، در: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی علمی کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، جلد اول، انتشارات روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹.
۳۲. کامرانیان، عباسعلی، اقتصاد در قرآن کریم، قم، ۱۳۸۷.
۳۳. کی‌نیا، مهدی، علوم جنایی، جلد دو، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵.
۳۴. گرجی، ابوالقاسم، مقالات حقوقی، جلد اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۲.
۳۵. گمرک جمهوری اسلامی ایران، بررسی ابعاد قاچاق و ارائه راه‌کارها با تاکید بر نقش گمرک، معاونت طرح و برنامه.
۳۶. محلاتی، ذبیح‌ا...، ساحل نجات در مضرات شراب، تریاک، قمار، موسیقی، تهران، ۱۳۳۲.
۳۷. مداح، مجید، «بررسی اقتصادی قاچاق در ایران»، رساله‌ی دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

۳۸. مداح، مجید، «علل و پیامدهای اقتصادی قاچاق کالا در ایران و ارائه راهکارها سیاسی در حمایت از اقتصاد ملی» در: مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸.

۳۹. معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات، افق ده‌ساله مبارزه با قاچاق کالا و ارز کشور، ناشر ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۸.

۴۰. معاونت حقوقی و امور مجلس ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، نشر میزان، ۱۳۸۸.

۴۱. معرفت، محمدهادی، «تجدیدنظر در احکام دادگاه‌ها در اسلام»، فصلنامه حق، دفتر چهارم، سال ۱۳۷۴.

۴۲. معین، محمد، فرهنگ فارسی، موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۳.

۴۳. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، جلد دوم.

۴۴. نوری یوشانلوئی، جعفر، مجموعه قوانین و مقررات مربوط به قاچاق «کالا و ارز»، نشر میزان، ۱۳۸۲.

۴۵. ولیدی، محمدصالح، «نگاهی به موقعیت و جایگاه حقوق کیفری اقتصادی ایران»، مجله دادرسی، شماره ۳۹، ۱۳۸۲.

۴۶. ونسنگ، ا. ی؛ منسج، ی. پ، المعجم المفهرس لالفاظ الحديث النبوی، الجزء الثانی، چاپ لیدن هلند، ۱۹۴۳.

47. Bhagwati, and B. Hansen, "A Theoretical Analysis of Smuggling", Quarterly Journal of Economics, 1973.

48. Norton, Desmond A. G. , "On the Economic Theory of Smuggling". , Economica, 55 , 1988.

سایت‌ها

- اطلاعات کلی در مورد قاچاق کالا برگرفته از:

<http://www.khorasancustoms.ir>

- وب‌گاه بازتاب - کد خبر ۴۶۱۶۴۳ مورخ ۱۳۸۶/۱/۱۸.

- وب‌گاه علمی دانشجویان ایران:

[http:// www. mibosearch. Com](http://www.mibosearch.Com)